

Magdalena Rosińska-Bukowska¹

Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych,
Uniwersytet Łódzki

Handel rolno-spożywczy UE-Rosja – efekty rosyjskich sankcji

Agri-food trade between EU and Russia – the effects of Russia's sanctions

Synopsis. Celem artykułu jest próba oceny wpływu zastosowania przez Rosję sankcji odwetowych wobec państw członkowskich UE (w tym Polski) na zmiany w strukturze i wielkości handlu rolno-spożywczego. Badanie przeprowadzono porównując obroty handlowe przed sankcjami (2013) oraz w analogicznym okresie po wprowadzeniu sankcji rosyjskich (2014). Podjęto próbę oceny wpływu sankcji na wartość i strukturę obrotów handlowych państw członkowskich UE, będących głównymi eksporterami na rynek rosyjski. Przedstawiono ujęcie sektorowe, uwzględniające poszczególne sekcje eksportu według Standard International Trade Classification (SITC) oraz szczegółową analizę skutków sankcji wobec polskiego rynku rolno-spożywczego.

Słowa kluczowe: sankcje, handel rolno-spożywczy, handel UE-Rosja, rolnictwo, SITC

Abstract. The aim of the study is to assess the impact of Russian sanctions on EU Member States (including Poland) and any resulting changes in the structure and volume of the agri-food trade. The study involved comparing the trade before restrictions (2013) and in the same period after the introduction of Russia's sanctions (2014). The study attempts to assess the impact of sanctions on the economic interests of EU Member States which are the main exporters to the Russian market. A sectoral approach has been presented, taking into account different sections of the agri-food export according to SITC as well as a detailed analysis of the effects of restrictions on the Polish agri-food market.

Key words: restrictions, sanctions, agri-food trade, trade EU-Russia, agriculture, SITC

Wprowadzenie

Artykuł stanowi próbę oceny wpływu sankcji zastosowanych przez Rosję, jako retorsji (kontr sankcji) wobec państw członkowskich UE. Rosyjskie sankcje stanowią bowiem odpowiedź na restrykcje polityczne, a następnie ekonomiczne wprowadzone wobec Federacji Rosyjskiej przez UE (a także inne państwa m.in. USA, Kanadę), potępiające działania Rosji wobec Ukrainy [Zarate 2014]. Pierwsze sankcje na Federację Rosyjską Unia Europejska nałożyła w marcu 2014 r. W czerwcu 2014 r. podjęto decyzję o zaostrzeniu sankcji. 29 lipca 2014 r. zdecydowano o pierwszych, ekonomicznych sankcjach, których celem było uderzenie w konkretne sektory rosyjskiej gospodarki. W odpowiedzi na te sankcje Rosja podjęła działania retorsyjne. 7 sierpnia 2014 r. ogłosiła embargo na zachodnie produkty spożywcze i żywność (warzywa i owoce, mięso, ryby i przetwory mleczarskie). W artykule skoncentrowano się jedynie na oddziaływaniu sankcji rosyjskich, czyli rozumianych jako embargo wprowadzone przez Rosję na wskazane

¹ prof. UŁ dr hab., e-mail: magdalena_rosinska@uni.lodz.pl

produkty z państw UE. W niniejszej publikacji celowo, z uwagi na ograniczenie objętości artykułu, pominięto skutki wprowadzonego embarga na gospodarkę macierzystą (rosyjską), choć aspekt ten jest bardzo ciekawy i był również badany. Celem prezentowanego opracowania jest zatem próba oceny wpływu sankcji wprowadzonych przez Rosję (w sierpniu 2014 r.) na strukturę i wolumen handlu rolno-spożywczego UE-Rosja (ze szczególnym uwzględnieniem handlu rolno-spożywczego Polska-Rosja). Tak sformułowanemu celowi podporządkowano konstrukcję artykułu.

Badaniu poddano zmiany w strukturze i wielkości handlu rolno-spożywczego, porównując obroty handlowe bezpośrednio po wprowadzeniu kontrsankcji rosyjskich (08.2014) z analogicznymi okresami w 2013 r., kiedy handel odbywał się bez restrykcji. Na wstępie przedstawiono wpływ sankcji na państwa UE – głównych unijnych eksporterów. Następnie zaprezentowano badanie uwzględniające jedynie handel rolno-spożywczy. Przeprowadzono analizę eksportu do Rosji w oparciu o sekcje klasyfikacji SITC (Standard International Trade Classification). Zaprezentowano także analizę skutków sankcji dla polskiego handlu rolno-spożywczego. Artykuł kończy próba oceny oddziaływania sankcji rosyjskich na przepływy towarów rolno-spożywczych UE-Rosja w okresie 04–08.2014 r. w stosunku do 04–08.2013 r.

Wpływ sankcji oraz kontrsankcji na interesy państw UE – analiza w oparciu o sekcje Standard International Trade Classification

Analizując sankcje UE-Rosja należy zaznaczyć, że ich oddziaływanie zależy w znacznej mierze od udziału rynku rosyjskiego w wymianie handlowej danego państwa z zagranicą, ale także od struktury konkretnej gospodarki. Najsilniej odczuwają sankcje państwa najintensywniej zaangażowane na rynku rosyjskim (co oczywiste), ale także państwa najmniejsze [Cöllen 2014]. Sytuacja wygląda podobnie jak dla podmiotów gospodarczych. Najsilniej odczuwają je przedsiębiorstwa małe i średnie, działające często jako kooperanci, gdyż najpotężniejsi są zdolni do modyfikowania strumieni handlu, poszukiwania nowych rynków – podobnie jak korporacje, wykorzystując atrybut efektywności globalnej [Rosińska-Bukowska 2012].

W niniejszym badaniu istotną kwestią jest, jaka część eksportu danego państwa na rynek rosyjski to handel rolno-spożywczy (SITC 0) na tle innych sekcji. W tabeli 1 przedstawiono wykaz sekcji według Standard International Trade Classification (SITC).

W tabeli 2 przedstawiono dane dotyczące struktury eksportu do Rosji największych unijnych eksporterów. Wskazano sektory, których udział w ich eksporcie do Rosji jest najwyższy. Starano się zwrócić uwagę, że dla żadnego z największych unijnych partnerów handlowych Rosji handel rolno-spożywczy nie jest dominującym strumieniem wymiany.

Badania wpływu rosyjskich sankcji na konkretne państwa zwracają uwagę na pewne różnice. Niemcy są największym partnerem handlowym Rosji wśród krajów UE. W efekcie sankcji wymiana handlowa Rosja-Niemcy w 2014 r. spadła o 20% [Hirschfeld, Metzke 2015]. Dostawy do Rosji towarów spożywczych i produktów rolnych w 2013 r. miały wartość 1,6 mld EUR, w 2014 r. spadły o 1/5 [Pawlak 2015]. Oznacza to, że producenci żywności, mimo, że sektor ten stanowi zaledwie 3% niemieckiego eksportu do Rosji, silnie odczuli wprowadzone embargo. Analiza zmian kwiecień-wrzesień 2013–2014 wskazała, że największe straty dotyczyły rynków mięsa (88%) i produktów mlecznych (49%). Niemiecki rząd szybko podjął intensywne działania na rzecz przekierowania tego eksportu

– np. od jesieni 2013 r. o 20% wzrost alternatywny eksport wieprzowiny do Wielkiej Brytanii (inne kierunki to Chiny, Japonia, Tajwan, Meksyk). W przypadku Włoch eksport rolno-spożywczy stanowił około 4% handlu z Rosją². Sankcje rosyjskie dotyczyły głównie rynków mięsa i mleka (w tym serów), dodatkowo owoców i warzyw³. Łącznie sankcje oznaczają spadek eksportu Włoch do Rosji o 1/4. Rosyjskie embargo to straty o wartości 183 mln EUR w 2014 r. oraz przewidywane 250 mln EUR w 2015 r. [Włoski...2014].

Tabela 1. Wykaz sekcji Standard International Trade Classification SITC

Table 1. List of SITC sections – Standard International Trade Classification

Sekcja	Produkty klasyfikowane w ramach sekcji
SITC 0	Żywność i zwierzęta żywe
SITC 1	Napoje i tytoń
SITC 2	Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw
SITC 3	Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne
SITC 4	Oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne
SITC 5	Chemikalia i produkty pokrewne
SITC 6	Towary przemysłowe sklasyfikowane według surowca
SITC 7	Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy
SITC 8	Różne wyroby przemysłowe
SITC 9	Towary i transakcje niesklasyfikowane w SITC

Źródło: [EUROSTAT 2014], opracowanie własne.

Tabela 2. Struktura eksportu wybranych państw UE do Rosji – udział głównych sekcji w całości eksportu (%)

Table 2. The export structure of selected EU countries to Russia – the share of the main sections in total export (%)

Państwo	Niemcy	Włochy	Polska	Holandia	Francja	Finlandia
SITC 0	3	4	15	12	6	8
SITC 5	16	*	16	14	29	*
SITC 6	9	*	25	*	*	*
SITC 7	57	40	35	52	45	33
SITC 8	11	32	13	9	9	9

*sektor o niewielkim udziale w eksporcie danego kraju.

Źródło: [EUROSTAT 2014], opracowanie własne.

Polski eksport do Rosji zwiększał się sukcesywnie przekraczając w 2013 r. 10,8 mld USD (5,3% ogółu eksportu). Obroty handlowe w 2013 r. przekroczyły 36 mld USD, a główną grupą towarową w eksporcie były wyroby przemysłu elektromaszynowego (4,2 mld USD, udział około 39%). Najwyższy wzrost dostaw (o około 22,4%) odnotowano jednak w grupie artykułów rolno-spożywczych, których eksport osiągnął 1,66 mld USD (15,4% udziału w eksporcie ogółem). W przypadku Polski produkty objęte sankcjami to

² Główne sekcje eksportowe to sprzęt transportowy, maszyny urządzenia oraz dobra luksusowe (m.in. ekskluzywne obuwie i odzież).

³ Np. w 01–04.2014 r. (bez sankcji) Włosi wyeksportowali łącznie 1326,3 tys. ton owoców i warzyw.

blisko 80% eksportu rolno-spożywczego do Rosji (o wartości 841 mln EUR), ale jedynie 5–7% całej eksportowanej przez Polskę żywności. Najbardziej dotkliwy jest spadek eksportu wieprzowiny (o około 70%) oraz eksportu owocowo-warzywnego (o około 25%).

W celu pogłębienia analizy dokonano badania eksportu rolno-spożywczego według działów (podsekcji SITC 0) – tabela 3.

Tabela 3. Wykaz podsekcji w ramach SITC 0

Table 3. List of subsection SITC 0

Sekcja	Produkty klasyfikowane w ramach poszczególnych podsekcji SITC 0
SITC 00	Zwierzęta żywe
SITC 01	Mięso i przetwory mięsne
SITC 02	Produkty mleczne i jaja
SITC 03	Ryby, skorupiaki, mięczaki oraz przetwory z nich
SITC 04	Zboża i przetwory zbożowe
SITC 05	Warzywa i owoce
SITC 06	Cukier i miód
SITC 07	Kawa, herbata, kakao, przyprawy
SITC 08	Pasza dla zwierząt
SITC 09	Różne produkty spożywcze i przetwory

Źródło: [EUROSTAT 2014], opracowanie własne.

Badanie wykazało, że % udział poszczególnych podsekcji SITC 0 w eksporcie poszczególnych państw jest zróżnicowany [Eurostat 2014]:

- Niemcy: mięso i przetwory mięsne (86%), produkty mleczne i jaja (40%), pasze dla zwierząt (20%);
- Włochy: mięso i przetwory mięsne (47%), produkty mleczne i jaja, w tym sery (14%), cukier i miód (7%);
- Polska: mięso i przetwory mięsne (75%), produkty mleczne i jaja, w tym sery (25%), warzywa i owoce (24%);
- Holandia: mięso i przetwory mięsne (78%), pasze dla zwierząt (30%); różne produkty spożywcze (25%); produkty mleczne, w tym sery (15%);
- Francja: mięso i przetwory mięsne (72%); produkty mleczne (21%); zboża i przetwory zbożowe (33%).
- Finlandia: zwierzęta żywe (spadek o 78%); mięso i przetwory mięsne (68,5%).

Podsumowując, w ujęciu sektorowym największy udział w eksporcie do Rosji z UE28 mają sektor maszyn i urządzeń, w tym transportowych (50%), chemiczny (16%); dóbr przemysłowych (13%), produktów przemysłowych klasyfikowanych wg surowca (12%) i na 4 miejscu produktów rolno-spożywczych (7%). Należy zauważyć, że udział żywności systematycznie rósł [Bendini 2014]: 2006 (5%), 2012 (6,2%). Kontsankcje objęły sektor rolno-spożywczy i dotyczyły wszystkich eksporterów, choć w różnych podsekcjach z różną siłą. Największe spadki eksportu (w badanym okresie) dotyczyły eksportu [obliczenia własne na podstawie danych Eurostat 2014]: mięsa i przetworów mięsnych spadek o 69% dla UE28 (Niemcy o 86%, Holandia o 78%, Polska o 75%, Włochy o 47%), mleka i przetworów mlecznych spadek o 5,2 % dla UE28 (Niemcy o 40%, Polska o 25%, Włochy

o 14%), warzyw i owoców o 10% dla UE28 (Polska o 63 mln EUR, czyli 23,5%, Niemcy o 4 mln EUR – około 12%).

Analiza oddziaływania rosyjskich sankcji na główne działy unijnego eksportu rolno-spożywczego

Unijny eksport do Rosji w obszarze objętym sankcjami stanowi 1/10 całego eksportu UE do Rosji. Wartość sprzedaży (2013) grup towarowych, których dotyczyły sankcje to np.: sery i twarogi – 1,31 mld USD, wieprzowina – 1,29 mld USD, jabłka, gruszki i pigwy – 0,71 mld USD, przetwory spożywcze – 0,66 mld USD [Rosyjskie...2014]. W konsekwencji wprowadzonych w 2014 r. sankcji z państw UE najmocniej stracili niemieccy (1,83 mld USD) i polscy (1,55 mld USD) producenci rolni. Zakaz obciążający jest również dla Holandii, Litwy, Francji, Włoch i Hiszpanii⁴. W 2013 r. unijna sprzedaż żywności do Rosji wynosiła 13,7 mld USD, w tym 13,4% Niemcy, 11,3% Polska, 11% Litwa, 10,4% Francja, 10,4% Holandia, 9,8% Włochy, 9,2% Hiszpania. Trzy czwarte eksportu żywności na rynek rosyjski dotyczy zatem 7 z 28 państw członkowskich. Sankcje objęły mniej niż połowę eksportu żywności UE do Rosji – wg KE około 5,2 mld EUR [Sankcje... 2014]. Najważniejszymi żywnościowymi towarami importowanymi przez Rosję z UE w 2013 r. były [Eurostat 2014]: produkty mleczarskie (9,6% eksportu żywności), mięso wieprzowe (9,4%), owoce świeże (5,2%) oraz przetwory spożywcze (4,8%). Oznacza to, że te cztery kategorie odpowiadały za 30% wartości eksportu rolno-spożywczego UE do Rosji.

Na rynku mleka najbardziej ucierpiały w wyniku sankcji Niemcy, Litwa, Holandia, Finlandia, Estonia, Francja i Włochy. Udział krajów UE w wartości rosyjskiego importu produktów mlecznych wynosił 42%. W efekcie sankcji nastąpił drastyczny spadek cen na rynku unijnym, co zagrażało unijnym producentom. KE, aby nie dopuścić do dumpingowych cen mleka, zdecydowała wówczas o zmagazynowaniu 2,4 mld litrów mleka i uruchomieniu ponadto 180 mln EUR na pozyskanie nowych rynków zbytu mleka [Heinrich i in. 2014]. Rynek ten to także sprzedaż serów – udział krajów UE (Niemcy, Francja, Włochy, Polska) w rosyjskim imporcie sięgał 87%. Do momentu sankcji aż 48% konsumpcji serów i twarogów na rynku rosyjskim opierało się na dostawach z UE, w tym Polski. W 2013 r. Polska wyeksportowała do Rosji 29 tys. ton serów [Szajner 2014].

Na rynku mięsa najbardziej poszkodowane w wyniku sankcji państwa to: Niemcy, Dania, Hiszpania, Polska, Holandia i Francja. Udział krajów UE w wolumenie rosyjskiego importu wieprzowiny w 2013 r. wynosił 60%, wołowiny 31%, wędlin 37% [Fischer 2014]. Największy spadek dotyczył mięsa świeżego – około 30% (polski eksport spadł o około 50%). Najchętniej kupowane były podroby i tłuszcze (44% sprzedaży z UE) oraz mrożona wieprzowina (43%), jednak nawet tu odnotowano spadki eksportu w stosunku do roku poprzedniego. Np. w pierwszym półroczu 2014 r. polski eksport zmniejszył się aż o ponad 46% – sprzedaż wyniosła 83 tys. ton wobec 154 tys. ton w analogicznym okresie 2013 r. Eksport wieprzowiny do Rosji od 01–06. 2014 r. spadł w stosunku do tego samego okresu 2013 r. o 85% (z 350 do 54 tys. ton). W konsekwencji embarga na wieprzowinę z UE Rosja wznowiła po 10 latach import z Chin. Na rynku wołowiny, aż 62% rosyjskiej konsumpcji opierało się na dostawach z UE [Fischer 2014]. Obecnie unijnych dostawców zastępują

⁴ Straty Litwy (1,51 mld USD), Holandii (1,42 mld USD), Francji (1,42 mld USD), Włoch (1,34 mld USD) i Hiszpanii (1,26 mld USD).

państwa takie jak Paragwaj i Urugwaj, Kolumbia, Kostaryka i Nikaragua czy Indie (mięso bawole). Przejęciem udziałów w rosyjskim kontyngencie na import drobiu, przyznanych wcześniej UE, zainteresowanie są Argentyna, Chile, Turcja, Tajlandia [Mocno... 2014].

Kolejnym istotnym dla UE, szczególnie Polski, sektorem jest SITC 05 warzywa i owoce. Około 45% konsumpcji owoców na rynku rosyjskim opierało się na dostawach z UE. Udział krajów UE w wolumenie rosyjskiego importu owoców to 32% [Fischer 2014]. W 2013 r. Polska wyeksportowała do Rosji 804 tys. ton owoców i warzyw (336 mln EUR), w tym jabłek 740 tys. ton, co stanowi 54% udział w całkowitym eksporcie do tego kraju. Ekspert świeżych warzyw do Rosji wyniósł 201 tys. ton, w tym warzyw kapustnych 77 tys. ton. W wyniku embarga polscy sadownicy zmuszeni zostali do umieszczenia w przechowalniach 600–700 tys. ton jabłek. W efekcie sankcji zwiększone dostawy owoców, warzyw i orzechów realizują Chiny, Turcja, Gruzja, Armenia – tracą m.in. Polska, Węgry, Włochy [Eksperci... 2014, Chiny... 2014].

Tabela 4. Wartości eksportu do Rosji wybranych państw UE, 08–09.2013 i 08–09.2014, sekcji SITC 0 oraz ogółem (w mln EUR)

Table 4. The export values to Russia of selected EU countries, 08–09.2013 and 08–09.2014, section SITC 0 and total (in mln EUR)

SITC	Niemcy	Włochy	Polska	Francja	Wlk. Bryt.	Holandia
08–09.2013 SITC 0	51,23	16,43	37,16	68,31	101,44	134,64
08–09.2013 ogółem	436,08	237,34	391,59	875,76	251,48	796,37
08–09.2014 SITC 0	35,22	8,8	29,72	24,21	28,83	49,16
08–09.2014 ogółem	425,48	218,46	353,33	741,08	193,54	940,28

Źródło: [EUROSTAT 2014], opracowanie własne.

Podsumowując, należy stwierdzić, że sankcje dotknęły wszystkich głównych eksporterów, co mogą obrazować dane w tabeli 4. Warto dodatkowo podkreślić, że sankcje były szczególnie dotkliwe w przypadku małych państw, jak: Finlandia, Litwa, Łotwa, Estonia, których 20–30% eksportu rolno-spożywczego (w większości produktów mlecznych) kierowane było na rynek rosyjski. Wartościowo ich straty mogą wydawać się nieznaczące, ale z uwagi na fakt, że są to bardzo małe gospodarki ich siła oddziaływania jest potężna. Należy o tym pamiętać, gdy ważyć będą się losy utrzymania unijnej solidarności w stanowisku wobec Rosji [Grosse 2014]. Rosja starając się bagatelizować skutki sankcji na własnej gospodarce nie zmieniła np. wielkości mięsnych kontyngentów importowych na 2015 r. w stosunku do 2014 r. Kwota na import wołowiny do Rosji to 530 tys. ton, wieprzowiny 430 tys. ton, drobiu 364 tys. ton. [Rosjanie... 2014] Unijne i amerykańskie mięso zastąpiły produkty z Ameryki Południowej i Środkowej np. Argentyny, Brazylii, ale także Meksyku oraz Chin (głównie drobiu). Obowiązujące embargo spowodowało zatem jedynie zmianę dostawców. Jak słusznie zauważa Copa-Cogeca konieczne są skoordynowane działania UE w zakresie wsparcia na rzecz znalezienia nowych rynków zbytu oraz zniesienia barier sanitarnych i fitosanitarnych oraz innych niezasadnych przeszkód w handlu. Należy opracować kampanie promocyjne oraz znaleźć fundusze na współfinansowanie ogólnej promocji tych produktów na rynku UE.

Analiza oddziaływania rosyjskich sankcji na polski eksport rolno-spożywczy do Rosji

Rosja jest dla Polski ważnym partnerem w handlu rolno-spożywczym. W latach 2007–2013 wartość polskiego eksportu na rynek rosyjski wzrosła z 4,5 do 12,5 mld EUR [Grzegorzewska 2014]. Analizując poszczególne sekcje SITC (tab. 2) produktów eksportowanych z Polski do Rosji w 2013 r. należy stwierdzić, że handel rolno-spożywczy nie był dominującym strumieniem wymiany. Najistotniejszym obszarem była sekcja maszyny, urządzeń i sprzętu transportowego (SITC 7) – wartość eksportu 3 mld EUR. Kolejne miejsca zajmowały: towary przemysłowe sklasyfikowane według surowca (SITC 6) – 1,4 mld EUR oraz chemikalia i produkty pokrewne (SITC 5) – 1,2 mld EUR. Wartość eksportu rolno-spożywczego (SITC 0) stanowiła 1,2 mld EUR (w tym świeże jabłka, gruszki i pigwy – 273 mln EUR), co oznacza oczywiście poziom istotny, ale zdecydowanie nie kluczowy. W tabeli 5 przedstawiono szczegółowe dane dotyczące zmian wartości eksportu Polski do Rosji w latach 2004–2013 według sekcji SITC.

Tabela 5. Wartości eksportu Polski do Rosji w latach 2004–2013 według sekcji SITC (w mln EUR)

Table 5. Values of Polish exports to Russia in 2004–2013 according to SITC sections

SITC	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
0	375,61	456,33	412,61	434,68	448,32	533,05	713,83	749,26	999,70	1179,29
1	15,57	27,18	13,76	13,06	14,72	6,00	6,79	11,56	14,70	18,94
2	21,93	29,91	18,39	17,29	32,09	30,58	38,31	39,49	43,61	59,42
3	2,26	3,47	6,33	15,46	21,59	26,38	43,47	25,49	116,50	77,02
4	4,85	5,52	0,88	0,27	1,51	2,92	5,91	12,61	16,56	19,86
5	431,72	547,46	655,32	738,20	860,58	697,55	909,56	915,33	1120,33	1248,08
6	593,23	831,15	*	1233,28	1319,33	818,38	*	1190,75	1420,22	1431,30
7	569,78	839,95	*	1614,72	2578,69	984,89	*	2366,90	3003,05	3013,00
8	312,61	450,74	567,29	658,64	760,32	491,39	636,44	767,31	988,68	1065,44
9	0,20	0,56	0,55	1,77	3,95	2,40	2,51	0,24	0,95	0,48

*brak danych

Źródło: [EUROSTAT 2014], opracowanie własne.

W niniejszym artykule skoncentrowano się na analizie kontrsankcji rosyjskich, czyli sankcji obejmujących sektor rolno-spożywczy. W konsekwencji badanie dotyczy jedynie SITC 0. W tabeli 6 zaprezentowano zatem szczegółowo wartość polskiego eksportu do Rosji w poszczególnych podsekcjach SITC 0 w latach 2011–2014 (kwiecień-sierpień).

Tabela 6. Wartości polskiego eksportu do Rosji (w mln EUR) w poszczególnych podsekcjach SITC 0 w latach 2011–2014 (w miesiącach kwiecień–sierpień)

Table 6. Values of Polish exports to Russia in the subsections SITC 0 (April–August 2011–2014)

Rok	SITC 00	SITC 01	SITC 02	SITC 03	SITC 04	SITC 05	SITC 06	SITC 07	SITC 08	SITC 09
2011	6,32	24,40	19,45	0,25	9,48	149,55	3,83	42,14	7,91	22,51
2012	5,57	43,78	34,69	1,18	12,15	211,40	10,51	41,26	5,36	27,31
2013	5,70	70,28	58,53	1,50	13,18	266,75	7,41	28,63	6,31	33,71
2014	4,88	17,96	42,62	0,50	25,48	203,94	6,72	27,01	8,98	40,64

Źródło: [EUROSTAT 2014], opracowanie własne.

Na podstawie analizy danych zawartych w tabeli 6 można stwierdzić, że sankcje dotknęły najsilniej trzech działów SITC 01 – mięso i przetwory mięsne, SITC 05 – warzywa i owoce) oraz SITC 02 – produkty mleczne i jaja.

Spadek eksportu w sekcji SITC 01 w okresie 04–08.2013/04–08.2014 wyniósł 74,5%. Należy zaznaczyć jednak, że w 2012 r. wartość eksportu mięsa wieprzowego z Polski do Rosji wzrosła o 88% (rok do roku – z 23,1 do 43,5 mld EUR)⁵, a 2013 r. wolumen osiągnął rekord 438 tys. ton. Eksport do Rosji wynosił 36 tys. ton (8% całości eksportu mięsa wieprzowego), przy czym 42 tys. ton wieprzowiny (10%) eksportu trafiło na Białoruś – część była reeksportowana do Rosji [Eksport 2014]. W okresie 01–03.2013 r. eksport wieprzowiny (wartość 11,9 mln EUR) był dwukrotnie większy niż w analogicznym okresie 2014 r. (wartość 5,1 mln EUR). Istotne, że embargo rosyjskie na polską wieprzowinę ma także skutki pośrednie – Chiny, Japonia czy Korea Południowa ograniczyły znacznie zakupy w Polsce [Jeśli Rosja... 2014]. Np. w I kw. 2014 r. eksport do Japonii spadł o 46% (174,4 mln EUR wobec ponad 198 mln EUR rok wcześniej)⁶.

Spadek eksportu w sekcji SITC 05 w okresie 04–08.2013/04–08.2014 wyniósł 23,6%. Rosja ogłosiła embargo na niektóre owoce i warzywa z Polski 1 sierpnia 2014 r. – m.in. świeże jabłka, gruszki, wiśnie, czereśnie, nektaryny, śliwki i wszystkie odmiany kapusty (w tym białej, pekińskiej, czerwonej, brukselki). Zakaz objął także polską produkcję warzywno-owocową reeksportowaną do Rosji z państw trzecich. Federalna Służba Nadzoru Weterynaryjnego i Fitosanitarnego Federacji Rosyjskiej (Rossielchoznadzor) powiadomiła wówczas, że zakaz wprowadzono w związku z „systematycznym naruszeniem przez stronę polską międzynarodowych i rosyjskich wymogów fitosanitarnych”. Od 7 sierpnia weszły w życie rosyjskie sankcje wobec wszystkich państw UE. Komisja Europejska uruchomiła wówczas nadzwyczajny system wsparcia dla producentów owoców i warzyw, który miał na celu stabilizację rynku. W ramach tych działań 18 sierpnia odblokowano 125 mln EUR na rekompensaty za wycofanie z rynku niektórych szybko psujących się owoców i warzyw. Ponad 85% wniosków o wsparcie na kwotę ponad 175 mln EUR (złożyło je ponad 18 tys. rolników) pochodziło z Polski [KE...2014]. W wyniku embargo eksport polskich owoców, głównie jabłek, na rynek rosyjski spadł o około 30% (do 72,4 mln EUR) [Zamiast... 2014].

Dokonując analizy sekcji SITC 02 należy zauważyć, że w 2013 r. Polska osiągnęła miliardową nadwyżkę w handlu tymi produktami (eksport 1,7 mld EUR, import 700 mln EUR). Najwięcej produktów mleczarskich eksportowaliśmy do UE – 73%. Na kolejnych

⁵ Wartość polskiego eksportu wieprzowiny do Rosji w 2012 r. 43,5 mln EUR, w 2011 r. 23,1 mln EUR.

⁶ Chiny były w 2013 r. największym odbiorcą polskiej – 52 tys. ton (12% polskiego eksportu).

miejscach znalazły się kraje rozwijające się (13%) i Wspólnota Niepodległych Państw (11%). Wartość eksportu sekcji rosła mimo spadku wolumenu ilościowego. Wynikało to ze wzrostu udziału eksportu finalnych produktów konsumpcyjnych (60%), w tym serów (ok. 40% polskiego eksportu SITC 02). W niniejszym badaniu jest to istotne, gdyż systematycznie rosło tu znaczenie Rosji. W wyniku rosyjskich sankcji w okresie 04–08.2013/04–08.2014 nastąpił spadek eksportu SITC 02 o 27,2%. Należy zaznaczyć, że jeszcze w I kwartale 2014 r. eksport produktów mleczarskich z Polski do Rosji był wyższy o 30% w porównaniu do tego samego okresu 2013 r. [Rośnie... 2014]. Choć cały 2013 r. był już rekordowy. W 2013 r. wartość polskich artykułów mleczarskich wysłanych do UE wzrosła o 10%, podczas gdy poza UE blisko dwukrotnie. Średnio wartość sprzedaży na rynek unijny rośnie rocznie o około 4% (od 2009 r.), natomiast w przypadku państw pozaunijnych wzrost sięga nawet 24% rocznie. W konsekwencji straty w wyniku sankcji odzwierciedlają strukturę specjalności eksportowych (straty łącznie ok. 700 mln PLN, z czego 500–600 mln PLN dotyczyło producentów sera). Co piąta tona sera z Polski trafiała bowiem na rynek rosyjski (na drugim miejscu pod względem zakupów artykułów mleczarskich były Chiny – pozycja utrzymana).

Próbując dokonać bilansu handlu rolno-spożywczego Polska-Rosja i zmian w efekcie rosyjskich sankcji należy stwierdzić, że skoro Rosja jest ważnym partnerem eksportowym Polski, zwłaszcza w niektórych sekcjach, nie można lekceważyć skutków tych zmian, nawet jeżeli wartość produkcji lokowanej na rynku rosyjskim jest stosunkowo niewielka w stosunku do całości eksportu rolno-spożywczego. Od stycznia do maja 2014 r. polscy producenci wyeksportowali na ten rynek towary o wartości 2,88 mld EUR [Co Polska... 2014]. Największym rynkiem dla polskich towarów nieustannie pozostają Niemcy (17,4 mld EUR). Kolejne miejsca zajmują Wielka Brytania (4,2 mld EUR), Czechy (4 mld EUR), Francja (3,8 mld EUR) i Włochy (3 mld EUR). Już bowiem w okresie 01–03.2014 r. (bez sankcji) nastąpiło wyhamowanie tempa polskiego eksportu rolno-spożywczego do Rosji – wartość 306 mln EUR, czyli 6,1% całości polskiego eksportu rolno-spożywczego. W analogicznym okresie 2013 r. było to odpowiednio 315 mln EUR (6,7%) [Bluj 2014]). Oznacza to spadek pozycji Rosji w rankingu głównych odbiorców polskiej żywności – wyprzedzają ją [Drewnowska 2014]: Niemcy (22%), Wielka Brytania (7%), Francja (6,5%). Należy podkreślić, że jeszcze przed wprowadzeniem przez Rosję kontr sankcji zwiększył się eksport na obszar unijny⁷. W I kwartale 2014 r. całkowity eksport na rynki strefy euro wzrósł o 11%, na pozostałe rynki UE o 8% rok do roku [Bluj 2014]. Może to wskazywać na systematyczną reorientację polskiego eksportu, korzystną w kontekście rosyjskich sankcji. Potwierdzają to dane za cały 2014 r., w którym mimo embarga rosyjskiego, dynamika eksportu polskich produktów żywnościowych wyniosła blisko 5%, wartość eksportu 21,5 mld EUR [Rosja nałożyła... 2015].

Konkludując, wydaje się, że w wyniku rosyjskich sankcji najbardziej straciły polskie rynki mięsa i mleka (analizując % spadek eksportu) oraz owoców i warzyw (w ujęciu wartości eksportu) – tabela 7.

⁷ Reorientację wspierały także słabnące rubel oraz hrywna.

Tabela 7. Eksport Polski do Rosji w miesiącach sierpień–wrzesień w latach 2011–2014 w sekcji 0 SITC (w mln EUR) – próba oceny wpływu sankcji

Table 7. Polish exports to Russia August–September 2011–2014 in subsections SITC 0 – an attempt to assess the impact of sanctions

SITC	Średnia z lat 2013–2014	Sierpień–wrzesień 2014	Zmiana w %	Zmiana w mln EUR	Główne produkty sekcji	Wpływ sankcji
00	2,39	1,63	-31,92	-0,76	Zwierzęta żywe	+
01	22,36	1,31	-94,15	-21,05	Mięso	+++
02	17,15	2,86	-83,34	-14,30	Produkty mleczne	+++
03	0,27	0,23	-14,97	-0,04	Ryby, skorupiaki	+
04	5,82	14,05	141,31	8,23	Zboża	
05	55,39	22,99	-58,50	-32,41	Warzywa i owoce	++
06	3,40	2,27	-33,12	-1,13	Cukier i miód	+
07	22,31	19,78	-11,34	-2,53	Kawa, herbata	+
08	2,31	3,25	40,44	0,93	Pasza dla zwierząt	
09	11,08	13,35	20,48	2,27	Przetwory	

+++ silny wpływ, ++zauważalne zmiany, +słaby wpływ

Źródło: [EUROSTAT 2014], opracowanie własne.

Mimo rosyjskiego embarga polski handel rolno-spożywczy osiągnął w 2014 r. wyniki zbliżone do 2013 r. Należy podkreślić, że jest to efekt systematycznego uniezależniania polskiego rolnictwa od kierunku wschodniego. W 1999 r. na rynek rosyjski trafiało ok. 40% polskiej żywności, w 2002 r. już tylko ok. 20%, w 2008 r. około 8% [Matysik-Pejas i in. 2008], a w 2013 r. około 7%. Wprowadzenie embarga przez Rosję było bardzo ważną lekcją dla polskich producentów rolnych – podkreślającą znaczenie dywersyfikacji handlu i konieczności kontynuowania tego trendu. Z uwagi na niestabilną sytuację międzynarodową (USA jak i UE przedłużyły sankcje) i możliwe kolejne odwetowe posunięcia ze strony Rosji zasadne wydaje się utrzymanie przyjętego kierunku – zabezpieczenia polskich interesów przez dywersyfikację oraz budowanie silnej polskiej marki na nowych rynkach.

Podsumowanie

Celem opracowania była próba oceny wpływu sankcji zastosowanych przez Rosję wobec państw członkowskich UE (ze szczególnym uwzględnieniem Polski) na zmiany w strukturze i wielkości handlu rolno-spożywczego. Z przeprowadzonego badania, opartego na porównaniu obrotów handlowych przed sankcjami (04–08.2013) z analogicznym okresem po wprowadzeniu sankcji rosyjskich (2014) wynika, że były one odczuwalne i dotkliwe dla wielu obszarów, zwłaszcza rynków mleka i mięsa. W Polsce także rynku owocowo-warzywnego. Nie można jednak z pewnością mówić o destabilizacji unijnego rynku rolno-spożywczego, czy znaczących zaburzeniach w handlu rolno-spożywczym UE jako całości. Podjęta próba oceny wpływu sankcji na interesy gospodarcze poszczególnych państw członkowskich UE wykazała, że choć główni eksporterzy na rynek rosyjski ponieśli wartościowo najdotkliwsze straty, to w istocie sankcje uderzyły najsilniej w mniejsze państwa członkowskie UE. Analiza skutków sankcji

dla polskiego rynku rolno-spożywczego wykazała, że zachowuje się on podobnie do ogólnounijnego modelu, w tym, że skuteczny i zalecany jest model dywersyfikacji eksportu produktów rolnych, jak i przetworzonych produktów spożywczych.

Dodatkowym wnioskiem (choć nie wprost wynikającym z przedstawionego w niniejszym opracowaniu badania) jest dostrzeżenie, że w obecnej fazie rozwoju gospodarki światowej konieczne wydaje się systematyczne urynkwawianie unijnego rolnictwa. Służy ono bowiem stałej poprawie jego konkurencyjności w długim okresie.

Literatura

- Bendini R. [2014]: Unia Europejska i jej partnerzy handlowi. [Tryb dostępu:] http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/pl/FTU_6.2.1.pdf [Data odczytu: marzec 2015].
- Bluj A. [2014]: Co najmowej 10 mld zł. [Tryb dostępu:] [www.inwestor.newseria.pl/newsy/ p1105884666/](http://www.inwestor.newseria.pl/newsy/p1105884666/) [Data odczytu: sierpień 2014].
- Cöllen B. [2014]: Kto nakarmi teraz Rosjan? Roszady na rynku eksportu żywności, [Tryb dostępu:] www.dw.de/17843604 [Data odczytu: sierpień 2014].
- Chiny dostawcą owoców i warzyw do Rosji? [2014]: *Fresh Market*. [Tryb dostępu:] www.fresh-market.pl [Data odczytu: sierpień 2014].
- Co Polska eksportuje do Rosji. [2014]: *Foksal* [Tryb dostępu:] <http://forsal.pl/artykuly/814270.html> [Data odczytu: listopad 2014].
- Drewnowska B. [2014]: Apetyt Unii ratuje nasz eksport, [Tryb dostępu:] <http://www.ekonomia.rp.pl/artykul/1113263.html>, [Data odczytu: maj 2014].
- Eksperci przedstawiają w Brukseli informacje nt. rynku owoców w Polsce [2014]: *PAP* [Tryb dostępu:] <http://wyborcza.pl/1.91446,16433145.html> [Data odczytu: sierpień 2014].
- Eksport wieprzowiny do Rosji został wstrzymany [2014]: *Foksal* [Tryb dostępu:] www.forbes.pl/170594,1,1.html [Data odczytu: listopad 2014].
- EUROSTAT 2014. [2014]: Traditional international trade database access (ComExt), [Tryb dostępu:] <https://open-data.europa.eu, kwerenda generowana manualnie>, [Data odczytu: listopad–grudzień 2014].
- Fischer E. [2014]: Rosyjskie embargo uderza w Rosję [Tryb dostępu:] <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy> [Data odczytu: sierpień 2014].
- Grosse T. G. [2014]: W poszukiwaniu geoeconomii w Europie, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- Grzegorzewska E. [2014]: Konflikt rosyjsko-ukraiński a wybrane aspekty ryzyka działalności rolniczej w Polsce. *Roczniki naukowe ekonomii rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich*, nr 101, zeszyt 4, ss. 46–53.
- Heinrich D., Kühn K., Jarecka A. [2014]: Rosyjskie embargo, unijny problem [Tryb dostępu:] www.dw.de [Data odczytu: listopad 2014].
- Hirschfeld D., Metzke M. [2015]: Relacje gospodarcze Niemcy-Rosja. Nie wolno przerwać dialogu. [Tryb dostępu:] www.dw.de [Data odczytu: marzec 2015].
- Jeśli Rosja nie zniesie szybko embarga w UE zacznie się wojna cenowa [2014]: *Fresh Market*. [Tryb dostępu:] www.fresh-market.pl [Data odczytu: czerwiec 2014].
- KE na rekompensaty może wykorzystać jeszcze 425 mln euro [2014]: *PAP* [Tryb dostępu:] <http://biznes.onet.pl/wiadomosci> [Data odczytu: wrzesień 2014].
- Mocno spada eksport mięsa z UE, [2014]: *Wyborcza BIZ* [Tryb dostępu:] <http://wyborcza.biz/biznes/1,100896,16570158.html>, [Data odczytu: wrzesień 2014].
- Matysik-Pejas R., Szafrńska M., Potocka A. [2010]: Stan i uwarunkowania wymiany handlowej Polski z Rosją w zakresie produktów rolno-spożywczych. *Problemy Rolnictwa Światowego*, t. 10 (25), zeszyt 2, ss. 80–90.
- Nowe sankcje przeciwko Rosji. [2014]: *Polska Times*. [Tryb dostępu:] <http://www.polskatimes.pl/artykul/3509313.html> [Data odczytu: lipiec 2014].
- Pawlak A. [2015]: Rekordowy rok 2014. Niemiecki eksport i import mają się doskonale. [Tryb dostępu:] www.dw.de [Data odczytu: luty 2015].
- Rosińska-Bukowska M. [2012]: Rozwój globalnych sieci biznesowych jako strategia konkurencyjna korporacji transnarodowych. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Rosja nałożyła embargo na polskie sery, [2015]: *Bankier* [Tryb dostępu:] <http://www.bankier.pl/3293365.html> [Data odczytu: marzec 2015].
- Rosjanie wznowili import wołowiny z Chin [2014]: *Portal spożywczy* [Tryb dostępu:] <http://www.portalspozywczy.pl/mieso,106501.html> [Data odczytu: październik 2014].

- Rosyjskie sankcje najmocniej uderzą w Niemcy i Polskę [2014]: *Parkiet* [Tryb dostępu:] <http://www.parkiet.com/1384562.html> [Data odczytu: sierpień 2014].
- Rośnie eksport polskich produktów mleczarskich [2014]. PAP. [Tryb dostępu:] www.portalspozywczy.pl [Data odczytu: marzec 2015].
- Sankcje obejmują połowę eksportu rolno-spożywczego UE do Rosji, [2014]: *PAP* [Tryb dostępu:] <http://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/sankcje-obejmujaja-polowe-eksportu-rolno-spozywczego-ue-do-rosji/> [Data odczytu: sierpień 2014].
- Szajner P. [2014]: Rynek serów i twarogów w Polsce. [Tryb dostępu:] www.apbiznes.pl/wp-content/uploads/2014/10/Sery_Szajner_2014.pdf [Data odczytu: luty 2015].
- Włoski handel [2014]: *Fresh Market*. [Tryb dostępu:] www.fresh-market.pl [Data odczytu: sierpień 2014].
- Zamiast do Rosji eksport na rynki azjatyckie i bałkańskie [2014] *PAP* [Tryb dostępu:] <http://www.polskieradio.pl/42/273/Artykul/1278312> [Data odczytu: listopad 2014].
- Zarate J. [2014]: After the sanctions, prepare for the Russian counterattack, *Financial Times*, 26 September 2014. [Tryb dostępu:] <http://www.kyivpost.com/365903.html> [Data odczytu: luty 2015].